Turkish Studies
Social Sciences
Volume 13/18, Summer 2018, p. 991-1005
DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12725
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi
Received/Geliş: Aralık 2017 **Accepted/Kabul:** Eylül 2018
Referees/Hakemler: Prof. Dr. Melda ÖZDEMİR - Prof. Dr. H. Feriha AKPINARLI - Doç. Dr. Şemsettin DAĞLI

This article was checked by iThenticate.

TÜRK ÇEYİZ KÜLTÜRÜ ÇEVRESİNDE SÖZSÜZ İLETİŞİM DİLİ OLARAK GELİŞEN MİLLİ SÖZ HAZİNESİ

Emine NAS[*]

ÖZET

Somut olmayan kültürel miras kapsamında çeyiz; evlenecek kız ve erkeğin ailesi tarafından yeni kurulan aile birliğine katkı sağlamak amacıyla hazırlanan, yaptırılan ve satın alınan eşya, taşınır-taşınmaz mal, mülk ve paraya verilen isimdir. Çeyizin hazırlanması, kız evinden oğlan evine götürülmesi, sergilenmesi etrafında oluşan gelenekler bütününe de çeyiz geleneği denir. Sadece maddi kültür nesnelerinden oluşmakla kalmamakla birlikte soyut kavramlar da içermektedir. Genellikle kadınların günlük yaşamları çevresinde gelişen gerek biçim gerekse süsleme özellikleri bakımından çeyiz ürünlerine yüklenen anlam bütünlüğü oldukça zengin bir perspektirf sunar. Bu kapsamda çalışmada; önemli bir Anadolu evlenme geleneği olan çeyiz ve çeyiz ürünlerinde gözlenen motiflerin meydana getirdiği sözsüz bir iletişim dili üzerine odaklanılmıştır. Alan araştırmasında, zengin birikimler sonucu süreklilik gösteren ve canlı bir yapıya sahip bu simgesel dil hazinesindeki bazı motifler derlenmeye çalışılmıştır. Etnografik bir yaklaşımla oluşturulan çalışma evreni Adana, Afyon, Antalya, Bayburt, Bolu, Diyarbakır, Elazığ, Eskişehir, İçel, İzmir, Kastamonu, Kayseri, Konya, Malatya, Manisa, Niğde, Ordu, Sivas, Trabzon, Yozgat illerinden oluşturmaktadır. Örneklem, çeyiz kültüründe yer alan *tekstil el sanatı ürünlerinin* biçim ve süsleme özelliklerinden gözlenen söz varlığı üzerinedir. Bu geniş kapsam içinde ele alınan motifler çerçevesinde elde edilen veriler, yapılandırılmamış karşılıklı görüşme yolu ile derlenmiştir. Bulguların, farklı yörelerde aynı anlam bütünlüğünde ve genellikle tekstil grubu ürünlerde kullanıldığı ve ortak özellikler taşıyan sürdürülebilir bir kültürel faaliyet oluşturdukları gözlenmiştir. Çeyiz ürünlerinde barınan motifler dilsel olmayan işaretler olarak tanımlansa da görsel kültüre dair okumalar *olay örgüsü, kahraman/karakter, kültür-değer-algı, mekân-beden dinamikleri* üzerinden değerlendirilmiştir. Ürünler üzerine

[*] Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi El Sanatları Tasarımı ve Üretimi Bölümü, El-mek: eminenas@selcuk.edu.tr

yüklenen bilgi transfer edilirken yerel kelimelerin görsel unsurlar ile sentezlenerek somut ve soyut anlamlar kazandığı görülmüştür. Artistik ve folklorik bir hazine niteliğinde olan anlam yüklü motifler duygusal, sosyal ve kültürel kodları ile zengin bir sözlü kültür yelpazesi ortaya koymaktadırlar. Söz konusu motifler sözlü kültür ortamının gösterge ve sembolleri olarak kapsamlı araştırmalar ve sürdürülebilirlik projeleri ile yeniden bir aktarım aracı olmayı beklemektedirler.

Anahtar Kelimeler: Türk kültürü, çeyiz, el sanatları, motif, dil.

THE NATIONAL CAPITAL TREASURY DEVELOPING AS A LANGUAGE OF COMMUNICATION IN THE LANDSCAPE OF THE TURKISH DOWRY CULTURE

ABSTRACT

Dowry in the context of intangible cultural heritage; is the name given to the goods, property and money that are built, purchased and purchased for the purpose of contributing to the newly founded family unity by the family of the girl and the man to marry. Preparing dowry, girl house from the house to the boy house, all the traditions around the exhibition are called the tradition of dowry. It includes not only material objects but also abstract concepts. Generally, women's daily life in the form of both the shape and adornment features in terms of the content of the dowry products loaded with a rich perspective gives a very rich perspective. In this context, the study focuses on the non-verbal communication language of motifs observed in the dowry and dowry products, which are an important Anatolian marriage tradition. In the field research, some motifs in this symbolic language treasure, which has a vivid structure that is continuous as a result of rich accumulations, has been tried to be compiled. The study universe formed by an ethnographic approach consists of Adana, Afyon, Antalya, Bayburt, Bolu, Diyarbakır, Elazığ, Eskişehir, İçel, Izmir, Kastamonu, Kayseri, Konya, Malatya, Manisa, Niğde, Ordu, Sivas, Trabzon and Yozgat cities. The sample is about the vocabulary observed in the shape and ornamentation characteristics of textile handicraft products in the dowry culture. The data within the scope of motifs covered in this broad scope were compiled by unstructured mutual interview. It has been observed that the findings are used in the textile products of the same meaning in different regions and they constitute a sustainable cultural activity with common characteristics. Although the motifs included in the dowry products are defined as non-linguistic signs, the readings about the visual culture have been evaluated on the basis of plot, hero / character, culture-value-perception, space-body dynamics. It was seen that local words were synthesized with visual elements and gained concrete and abstract meanings while transferring the information loaded on the products. The meaningful motifs, which are an artistic and folkloric treasure, reveal a rich range of verbal culture with their emotional, social and cultural codes. These motifs, as indicators and symbols of oral culture environment, are expected to be a means of reintegration with comprehensive research and sustainability projects.

STRUCTURED ABSTRACT

Dowry is an emotionally charged art event that develops according to traditional elements in Turkish culture. The dowry, which is defined as the financial contributions of the girl who marries to marriage, is the mirror of the public culture at the starting point of marriage. It is an important folklore material that contributes to the enrichment and survival of the tradition by incorporating new additions to the transfer of cultural richness. The history of the dowry, dating back to Central Asian Turkish traditions, has been practiced for centuries with marriages of marriage in many regions of Anatolia. The dowry in the wedding tradition of Turkish society; home and kitchen utensils, embroidered and lace bedclothes, towels, jewelry and clothing of the bride. It is considered as the financial contributions of the girl who married in Turkish culture to marriage. It includes not only material objects but also abstract concepts. Generally, women's daily life in the form of both the shape and adornment features in terms of the content of the dowry products loaded with a rich perspective gives a very rich perspective. In this context, we focused on the non-verbal communication language of motifs observed in the dowry and dowry products of an important Anatolian marriage tradition. In the field research, some motifs in this symbolic language treasure, which has a vivid structure that is continuous as a result of rich accumulations, has been tried to be compiled. An ethnographic approach; Adana, Afyon, Antalya, Bayburt, Bolu, Diyarbakır, Elazığ, Eskişehir, İçel, İzmir, Kastamonu, Kayseri, Konya, Malatya, Manisa, Niğde, Ordu, Sivas, Trabzon, Yozgat provinces. The sample is about the vocabulary observed in the shape and ornamentation characteristics of textile handicraft products in the dowry culture. The data obtained from the motifs covered in this broad scope were compiled through unconfigured mutual interview. It has been observed that the findings are used in different regions in the same meaning and they are generally used in textile group products and create a sustainable cultural activity with common characteristics. Although the motifs included in the dowry products are defined as non-linguistic signs, the readings about the visual culture have been evaluated through plot, hero / character, culture-value-perception, space-body dynamics. It was seen that local words were synthesized with visual elements and gained concrete and abstract meanings while transferring the information loaded on the products. Motifs included in the study; nature, environment, space, figure and objects are shaped by direct observation as a result of careful observation. The motifs included in the study were classified with various configurations. In order: through a naturalist approach, direct observations of nature, environment, space, figures and objects, observing the nature, environment, space, figures and objects carefully, in a surrealist manner that embodies an abstract concept by blending traditions, customs, emotions and thoughts together with the object-figure relationship, or embodying an abstract concept, love, sadness, beauty, jealousy etc. in a melancholy manner that emphasizes emotions, the belief that natural elements are the fertility and source for humans, and the narrative relationship between a realist attitude and a figure-object-nature-space. Motives used in the oral culture environment, non-verbal communication system by

becoming a system of thought structures, approaches and behaviors based on the region they are determined by the differences in their speech. Considering that the motifs are used as a semiotics instrument, it is revealed that the effort to decorate the external environment and to embellish the external environment meets not only the physical needs but also the psychological expectations. In addition to the fact that most of the motifs have a realistic meaning, it is noteworthy that some motifs give a narrative and imaginative meaning to the feelings, thoughts and actions that develop around certain characters such as human, plant, animal and object. This attitude; birth, life, death around the trilogy of the human, animal and object relations emerged as a tool to regulate social and emotional ties. The subject of the study, which is covered within the scope of a limited article, appears to be still alive in terms of the dowry culture at the micro level and the folk culture at the macro level. The development and changes of time began to influence the cultural background to which this non-verbal communication treasure belongs. The meaningful motifs, which are an artistic and folkloric treasure, reveal a rich range of verbal culture with their emotional, social and cultural codes. These motifs are expected to be a means of reintegration through comprehensive research and sustainability projects as indicators and symbols of the oral culture environment. As a result, this type of empathy, which has the form of empathy, attributing its own motifs, emotions and behaviors to others, has turned into an auditory-visual-tactile multi-sensory experience. This leads to a multi-center journey in the world of imagination created by motif characters of the same form. This culture, which has a meaning as a system of indicators, offers a heterogeneous structure due to the fact that it is a later learned and gained phenomenon. The motives that we can divide into two in terms of symbol and image functions are directly and indirectly a story element. It is observed that a herbal, figurative, objective and imaginary approach is adopted in terms of subject, shape and expression. The motifs examined in a limited scope and classified in terms of their meaning loads are a carrier of culture with rich archives clustered within the framework of the life, value measures and imagination of the Anatolian people.

Keywords: Turkish culture, dowry, handicrafts, motif, language.

GİRİŞ

Milletlerin kişilikleri; tarih, sosyal yaşam biçimi, gelenek, dil ve inanç gibi önemli olguların birbiri ile etkileşimleri sonucu ortaya çıkar. Milli kimlik olarak ta nitelenen bu kavram; halkın dil, kültür, duygu, düşünce ve beğenisiyle oluşup yaşatılan, geçmişten günümüze toplum, insan ve doğa gerçeğiyle şekillenen halk kültürüdür. Şüphesiz ki, büyük bir kültür yelpazesine sahip Anadolu topraklarında zengin bir halk kültürü mirası bulunmakta ve genel yapısını korumaya devam etmektedir. Halkın ortaya çıkardığı somut-soyut kavram bütünlükleri içinde geçmişe tanıklık eden bazı unsurlar -küresel etkiler çerçevesinde- kaybolmaya yüz tutmuştur. Bu unsurlardan biri olan çeyiz geleneği Türk tarihinin köklerinden itibaren evlenme kültürü içinde değerlendirilen önemli bir konudur. Çeyiz, kadının baba evinden getirdiği binlerce yıllık adetler ve inançlarla beslenen çok yönlü bir olgudur. Anadolu'da bir kadın etkinliği olarak kabul edilen çeyiz; kültür, bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk, örf ve adetleri barındıran, kadının toplumun bir üyesi olarak elde ettiği bütün

yeteneklerin yansıtıldığı ürün kompleksidir. Anadolu kadınının elinde şekillenen ve her bir biçim ve süsleme özellikleri farklı duyguları dile getiren çeyiz ürünleri, bölgesel kültürümüzün önemli belgeleri olan el sanatları çevresinde değerlendirilir. Bu kapsamda geleneksel el sanatları içinde çeyiz kültürü, geçmişi geleceğe taşıyan, sürdürülebilir canlı bir bağlantı konumundadır.

Çalışma, el sanatları alanında değerlendirilen çeyiz ürünlerindeki süsleme özelliklerinden anlam yüklü motiflerin oluşturduğu söz varlığı üzerinedir. Bu geniş kapsam içinde ele alınan motifler çeyiz kültüründe yer alan *tekstil el sanatı ürünleri* ile sınırlıdır. Adana, Afyon, Antalya, Bayburt, Bolu, Diyarbakır, Elazığ, Eskişehir, İçel, İzmir, Kastamonu, Kayseri, Konya, Malatya, Manisa, Niğde, Ordu, Sivas, Trabzon, Yozgat şehirlerinden 48 adet kaynak kişi ile yapılan karşılıklı görüşme ve gözlemler sonucu derlenen sözcükler ait oldukları yapısal grup, ağız benzerlikleri ve yörelerine göre tasnif edilmeye çalışılmıştır. İncelenen motifler, anlam bütünlükleri doğrultusunda kümelendirilmiştir. Motiflerin oluşturduğu söz hazinesi Anadolu kadınının her türlü beklentisini gerçekleştirmek için bir iz bırakma çabası olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca giysi ve eşyalarda dekoratif bir unsur olma özelliği taşıyan motifler, ilgili coğrafyada etkin bir rol üstlenerek gerek biçim gerekse anlam özellikleri ile halk arasında bir aktarım aracı olma görevi de üstlenmektedir.

Özellikle tekstil alanında; halı, kilim, çorap, işleme, oyalar vb. kullanılan motiflere verilen isim ve simgeler bu el sanatı ürünlerinin geçmiş dönemlerine de ışık tutmaktadır. Ülkemizde hemen hemen her yörede yapılmakta olan el sanatları üzerindeki motif, renk, kullanım ve hammadde özellikleri yöresinin özelliğini de yansıtmaktadır (Onuk, Akpınarlı, 2004:142). Motifler; ardında yatan binlerce yıllık kültür oluşumunda gelenek, görenek, efsane ve inançlar bulunmasına rağmen Türk kültürünün potasında erimiş yeni bir sentez ve ifade zenginliği de oluşturmaktadır (Onuk, Akpınarlı, 2015:254). Bu kapsamda, el sanatları ürünleri biçim ve süsleme özellikleri ile Türk halkının duygularını yaşadığı hayatın izlerini kolaylıkla aktardığı önemli araçlardan biridir. Geleneksel kültürü yeni kuşaklara aktarma görevinin yanında el sanatları bir ulusun kültürel kişiliğinin de en canlı ve anlamlı belgeleri olarak yaşadıkları ve üretildikleri çağa/olaylara tanıklık ederler (Onuk, Akpınarlı, 2005).

Çeyiz, Türk kültüründe genç kızlara atfedilen ve bebekliğinden itibaren hazırlığı devam eden bir evlenme geleneğidir. Evlilik hayatında kullanmak, evlilik sırasında veya sonrasında kız ve erkeğin birbirlerine ve yakınlarına hediye etmek üzere hazırlanan, satın alınan veya bu amaçla tahsis edilen taşınır veya taşınmaz mallara denir. TDK'na göre *gelin için hazırlanan her türlü eşya, cihaz* olarak tanımlanan çeyiz; örgüler, danteller, işlemeler, kilimler, halılar, yatak örtüleri, süs eşyaları, mutfak eşyaları gibi çeşitlilik gösterir. Türk kültür tarihinde bilinen ilk örnekleri *kalın* (Ercilasun,2013:77), *sepi* (Ögel,2001:265, Gülensoy,2007:753), *sep* (Köymen, 1973: 22), *yumuş* (Sarı, 2016:76), *koşantı* (Kademoğlu, 1999:56), *yüfüş* (Kaşgarlı Mahmut, 1998:), olarak adlandırılan İslamiyet'in kabulünden sonra ise Arapça *cehaz/cihaz* sözcüğünden bozma *çehiz/çeyiz* adını alan geleneğin birçok açıdan önmüzeografik olduğu kabul edilebilir. *Cehaz/cihaz* Arapçada "yolcunun, gelinin ve sefere çıkacak ordunun ihtiyaç duyacağı eşya, gıda maddesi, silah vb. malzemeler" anlamına gelir. Türkçeye *cihaz* şekliyle geçen kelime ayrıca *çehiz* ve *çeyiz* olarak yaygınlık kazanmış ve gelinin baba evinden götürdüğü elbise ve benzeri eşya için kullanılmıştır (İslam Ansiklopedisi, 1993:296).

Tarihçesi Orta Asya Türk geleneklerine kadar uzanan çeyiz geleneği konusunda tarihçi Bahaeddin Ögel, "eski Türklerde çeyizin baba malından kıza düşen pay olduğunu söyler ve Dede Korkut'ta *oğlı olan ivermiş, kızı olan köçürmiş* sözünün kızın payının oğlan evine göçürülmesi" anlamına geldiğini ifade eder (Ögel, 1988:263-264). Bununla birlikte Ögel, Türklerde babanın kızına çeyiz yapmasının bir yükümlülük olarak görüldüğünü de ifade eder (Ögel, 1988:264). Divanü Lugatı't-Türk'te; bir bey, bir babaya kızını çeyizli olarak evlendirmesini emreder, *ol anıng kızın septürdi* -onun kızını çeyizleyerek güveyinin evine göndermesini emretti- şeklinde belirtilir (Atalay, 1985:182). Ayrıca gelinin çeyizinin hazırlanması için akrabalar bir araya gelir, elbise ve daha başka

mal yardımında bulunurlar ki buna *yüfüş* denir. *Yüfüşlüg kelin küdhegü yafaş bulur* atasözü; gelinin eli dolu gelirse, güveyin bundan mutluluk duyup hoşnut kalıp geline daha yumuşak ve saygılı davranacağını anlatmaktadır. Zira gelinin çeyizi onun maddi güvencesi olduğu gibi, aynı zamanda kocasına karşı da itibar göstergesiydi (Akkuş Yiğit, 2015: 346).

Uygur Türklerine ait evlilik törenleri hakkında bilgiler daha ilgi çekici olmakla birlikte, resmen Anadolu düğünlerini tasvir etmektedir. Düğün, damat ailesinin gelini baba evinden çıkarması ile başlar. Gelinin ailesi kızlarını sevdiklerini, kapıyı açmakta gönülsüz olduklarını göstererek ortaya koymaktadır. Gelinin yüzü başkalarının görmesini engellemek için örtülerek zurnacının eşlik ettiği bir kervanla düğün yerine ve gelin gittiği ailesinin yanına götürülür. Kervanın arkasında gelinin dünyalıklarını taşıdıkları bir çeyiz sandığı vardır (Mackerras, 1972:63).

Türklerde aile, törenle yapılan evlenme sonucunda kurulurdu. Evlenmede diğer bir özellik, kız evinin oğlan evinden *kalın* istemesi geleneğidir. *Kalın*; kadının doğrudan kendisine erkek tarafından verilen çeyizdir. *Kalını* verilen gelin, *kalını* veren ailenin "eşit üyesi" dir. *Kalın* verme, 10. yüzyılda Oğuzlarda da devam etmiştir. Verilen *kalının* cins ve miktarı ise, evlenenlerin servetlerine göre değişirdi (Ögel, 1988:256).

Memlûk kaynaklarında *cihaz* ve *şivar/şuvar* kelimeleriyle ifade edilen çeyizin, damat evine taşınması, devlet ileri gelenlerinin katıldığı gösterişli bir alayla gerçekleştirilirdi. Kaynakların işaret ettiğine göre, sultanların, emîrlerin ve ekâbirin kızları için hazırladıkları çeyizin değeri binlerce dinarı bulurdu (Akkuş Yiğit, 2015:340).

Anadolu Selçuklu Devletinde sosyal hayatı içinde gelenek ve görenekler arasında da yer alan çeyizlerde özellikle el dokumalarına ve kumaşlara çok önem verilirdi. Hediyelik olarak hazırlanan çeyizler, dokuma sanatının iki ana kaynağından beslenmekteydi. Birinci kaynaktaki dokumalar; sultanlar, vezirler ve diğer yüksek zümredeki insanlar için hazırlanırdı. Bu kıymetli dokumalarda Orta Asya üslupları hâkimdi. Hatta bu kumaşlar diğer Müslüman hükümdarlara ve Avrupa hükümdarlarına da hediye olarak gönderilirdi. Süsleme programlarında, kıvrım dallar arasına yerleştirilmiş hayvan figürleri kullanılırdı. İkinci kaynak ise halkın kendisi için ürettiği, Oğuz Türklerinin geleneksel halı, kilim, keçe, pamuklu bez, keten ve benzeri dokumalardı ve halktan insanlara hitap etmekteydi. Ayrıca çeyizi hazırlanan kadının günlük yaşamında kullanabileceği kişisel eşyalara da ihtiyacı vardı. Örneğin; kadın giyimi olarak kollu elbiseler, kısa dar kollu cepkenler, bol paçalı şalvar, iç çamaşırları, ince deriden süslü çizmeler bulunurdu. Kendini süslemek için ise; altın ve gümüşten yapılmış takılar, terlikler ve yüze sürülen kirsen denilen düzlük, engin denilen allık, kirpiklere çekilen sürmede bulunurdu. Evini süslemek içinde; oda takımları olarak pamuklu ve ketenden yapılan yatak takımları, örtüler, perdeler, halı, kilim, minder ve yastıklar da Selçuklu çeyizinin vazgeçilmezleri arasındaydı (Kademoğlu, 1999:59-60).

Osmanlı İmparatorlu Döneminde mahkeme kayıtlarında ve kanunlarda sözü edilen *yüz görümlüğü*, geline, yüz örtüsünü kaldırmasında damat/güvey tarafından verilen hediyeyi ifade ederken, çeyiz kadın tarafından hazırlanıp kocanın evine getirilen malı ifade etmekteydi. Başka bir ifadeyle, çeyiz gelinin baba evinden koca evine beraberinde götürdüğü elbise, eşya ve takımlardır. Çeyiz kelimesiyle bağlantılı olarak kullanılan iki kavram daha bulunmaktadır. Bunlar *çeyiz/cihaz alayı* ve *çeyiz/cihaz halayığı*dır. Cihaz alayı, geline verilen cihazı açık olarak baba evinden koca evine götüren katar anlamına gelirken; çeyiz halayığı gelinin cihaz olarak götürdüğü cariyeyi ifade etmektedir (Sami, 2013:488). Osmanlı saray düğünlerinde çeyiz alayları kurulur, halk sokaklarda bu muhteşem çeyizi seyrederdi. 1675'te IV. Mehmet, kızı Hatice Sultan'a verdiği çeyize o sıralar Edirne'de olan seyyahlar hayran olmuşlardır. Tabii ki sultan kızlarının elmas ve incilerle süslenmiş yatak örtüleri, porselen takımları, incili altınlı takunyaları, nalınları vs. devletin gücünün bir göstergesi aracıydı. Yani çeyiz dün de bugünde bir tür "gösteriş" vesilesi olmuştur (Nutku,1972: s. 63-64).

Türk tarihi içinde zengin içeriğe sahip olan çeyiz geleneği toplumumuzda devam eden ortak bir uygulama olmasına rağmen özellikleri, türleri ve ürünlerin motif dili bakımından yörelere göre değişiklik göstermektedir. Özellikle el sanatları ürünlerinde gözlenen anlam yüklü sembolik kelimeler ve tamlamalar, iletişimin semboller aracılığıyla yapıldığının örneklerini vermektedir (Nas, 2012:1620). Bunun sonucunda ortaya çıkan söz varlığı; bireylerin, düşünce, duygu, istek, buyruk ve eylemleriyle, çevrelerinde gördüklerini anlatmak için kullandıkları kimi çizgi, biçim, resim, doğal ve yapay nesne, insan, hayvan, bitki ya da bunlara ilişkin ürün ve organlardan oluşan geleneksel bir düzen olarak tanımlanan *simgelerden* (Halkbilim Terimleri Sözlüğü 1978, 96) meydana gelmektedir.

Sahibinin duygu, düşünce, beceri ve zevkini aktaran sanatsal ve kültürel değerler bütününü olan çeyiz ürünleri gerek biçim gerekse süsleme özellikleri ile toplum içinde bir iletişim dilidir. Çeyiz içinde yer alan nesnel kültür örnekleri, etnografik değeri yanında aşk, keder, acı, özlem, ümit gibi insani duyguların, renkler ve motiflerle ifade edildiği ve hemen her yörede aynı anlam bütünlüğünü koruduğu görülmektedir. Özellikle tekstil grubunda yer alan işlemeler, örgüler ve dokumalarda yer alan süsleme programları; tabiatta yer alan bitkiler, figürler ve nesnelerden oluşan motifler ile sözle açıklanamayan sosyal olayların ve duyguların somut bir nesneye benzetilmesi için kurgulanan özel biçimlerden oluşmaktadır. Süslemek ve süslenmek gereksinimi ile ortaya çıkan bu ürünler yöresel dil farklılıkları ile ayrı sözcüklerden oluşsa da aynı anlamları içermektedir. Alan çalışmasında, farklı yörelerdeki kaynak kişiler ile yapılan karşılıklı görüşmelerden aynı biçimdeki motiflerin farklı süsleme özellikleri ile yine aynı anlam bütünlüğünde kullanıldığı gözlemlenmiştir. Nesnel çevrenin algılanmasında sembollere dayalı bir anlatım yanında, soyut kavramları ve düşünceleri simgeleştiren, hayal dünyasını, istekleri ve arzuları dışa vuran, zaman ve mekânı hatırlatan, duygusal ve görsel yanıtlara dayalı bir anlatım gücünün varlığı da ortaya çıkmıştır. Durağan olmayan yapısı ile çeyiz kültürü içinde yer alan bu iletiler; kültür yapısı, duygusal algılar, zevk -beğeniler, ahlaki normlardan oluşan bilgi birikimlerinin aynı yapıda yaşam bulduğu kültürlerarası iletişim olgusu haline gelmiştir.

Bu dil zenginliğinin varlığı Anadolu coğrafyasında oldukça geniş bir yelpazeye yayılarak bireyin ve toplumun iç ve dış dünyası ile ilgili en küçük ayrıntıları bile anlatabilecek kavramlar halinde *Anadolu söz hazinesi*ne katkıda bulunmuştur. Çalışmada elde dilen veri bütünlüğü analiz edildiğinde; somut ve soyut kavramların oluşturduğu bir iletişim dolayısı ile davranış biçimi ortaya çıkmıştır. Motiflere somut anlamlar yüklenmesi, Anadolu kadınını düşünce gelişimini arttırarak, soyut içeriklere doğru yöneltmiş ve bu yolla merak uyandırmayı başarmıştır. Bu da pek çok soyut-somut nesnenin *sembol obje* olarak değerlendirilmesine yol açmış ve bireylerin düşüncelerini semboller ile ilişkilendirerek toplumsal yapıdaki sosyal değerlerin yeniden anlamlandırılmasını, tanınmasını ve sınıflandırılmasını sağlamıştır. Bu bakış açısı ile bir tür göstergeler sistemi olarak anlam bulan çeyiz kültürü unsurları; sonradan öğrenilen ve kazanılan bir olgu olmasından dolayı, dinamik yapısı itibariyle, heterojen bir yapıyı temsil etmektedir. Ait olduğu kültür yapısının, bir diğer kültür yapısı veya yapıları ile iletişim kurma yetilerini ifade etmektedir. Çalışma ile çeyiz kültürü bünyesinde yer alan tekstil ürünlerinde (örgü, işleme, dokuma) ortaya çıkan söz hazinesi; içinde doğrudan veya dolaylı olarak kodlanan sözcüklerin sembol değerleri yerel kültür zenginliğine bir örnek olması bakımından derlenmiştir. Benzer anlam ve eylemlere odaklanan motif isimleri -farklı yörelerdeki örnekleri ile- birbiri etrafında kümelendirilerek yapısal olarak sınıflandırılmıştır. Sırası ile;

İsmini hayvan figürü ve figür birimlerinden alan motif isimleri: *Akrep başı (Hakkâri), at göynekli (Karaman), ay çiçeği (Konya, Ankara), akrepli (Adana), aslan (Kastamonu), aslanağzı (Bolu, İçel), atlı (Samsun), balık kılçığı (Afyon, Ankara/Nallıhan, Kastamonu), balık pulu (Adana), barnak (Konya/Bozkır), bit (Sivas), bülbül gözü (Afyon), bülbülyuvası (Aydın, Konya), bülüş (Afyon), ceylan (Samsun), cüllük gözü (Afyon), çayır biti (Antalya), cığa (Kastamonu), çırnak (Sivas), dağ kelebeği (Ankara), davar burnu (Kayseri), deveboynu (Sivas), deve hörüğü (Afyon),eşek gözü (Sivas), eşekkulağı (Antalya), geyik boynuzu (İçel), güvercin (Kastamonu), horoz (Kastamonu), horozibiği*

(Ankara, Sakarya, Tekirdağ, Tokat), horoz kuyruğu (Adana, Kastamonu), ilan eğesi (Karaman), kanat (Konya), karga dili (Sivas), kazayağı (Ankara, Ordu, Niğde), kedi kulağı (Emirdağ), keklik (Kastamonu), keklik gözü (Kütahya), kelebek (Adana, Ankara, Afyon, Bitlis, İzmir, Konya, Kütahya, Tekirdağ), kelebek (Sivas/Zara), kelebekli (Niğde, İçel), kıllı kurt (Konya), kırkayak (Ankara), kırkayaklı (Manisa), koçbaşı (Sivas), koçboynuzu (Afyon/Emirdağ, Antalya, Kırşehir, Konya, Sivas), koyungözü (Adana, Sivas, Ordu), kurbağcık (Afyon/Emirdağ), kuş ağzı (Konya), kuş ayağı (Sivas), kuş bacağı (Sivas), kuşdili (Kastamonu), kuşgözü (Adana), kuşkanadı (Sivas), kuşgözü (Afyon, Uşak),), kuş kuş (Elazığ), kuzulu koyun (Konya), çift kuzu (Kastamonu), piliç gözü (Afyon), kurt (Afyon), kurt dişi (Yozgat), kurt gözü (Afyon/Emirdağ), öküzdili (Kastamonu), örümcek (Afyon, Konya), örümcek ayağı (İçel), örümcekli (Isparta, Şanlıurfa, Denizli, İçel, Afyon, Yozgat, Niğde), pire (Sivas), pisi patiği (Samsun), salyangoz (Niğde, İçel), sıçandişi (Balıkesir, Kütahya), sığır sidiği (Denizli), sinek barsağı/bağırsağı (Afyon), tavuk (Kastamonu), tavukayağı (Konya), tavuk kıçı (Konya/Bozkır), tavuz/tavus kuşu (Ankara), tazı kuyruğu (Sivas), tırtıl (Adana, Afyon, Ankara, Samsun), yeleli (Afyon/Emirdağ), yılan kemiği (Afyon).

İsmini bitkisel kaynaklı çiçekler, ağaçlar, meyve/sebzelerden alan motif isimleri: *Acı badem (Ankara), adalya/yıldız çiçeği (Ankara, Antalya, İçel, Tokat), Afrika menekşesi (İstanbul), ağaçlar (Afyon), ahududu (İçel, Tokat, Niğde, Adana), akşamsefası (Eskişehir), akşın (Samsun), armut (Kütahya), armutlu (Samsun), arpa zambağı (Adana), aslanağzı çiçeği (Bolu), asma (Adana, Ankara, İzmir), asmalarda (Ankara), ay çiçeği (Elazığ, İçel), bahar (Adana), asma gülü (Elazığ, Niğde, asma yaprağı (Adana, Ankara, Bolu), Konya), ay çiçeği (Adana, Ankara, Antalya), badem (Ankara, İçel, Konya), bademli (Eskişehir), bağ asması (Konya), bahar (Adana), bal kabağı (Adana), bağ yaprağı (Konya, Kütahya), başak (Kastamonu), beş gül (İstanbul, İzmir), biber (Ankara, Balıkesir, Bolu, Burdur, Konya), biber çiçeği (Antalya, Kastamonu), biber salkımı (Samsun), boru çiçeği (Adana, Ankara, Tokat), böğürtlen (Gaziantep, İçel, İzmir, Niğde, Adana, Yozgat, Sakarya), buket (Antalya), camgüzeli (Afyon, Konya), ceviz yaprağı (Kayseri), çakırdikeni (İçel), çalı bakıldağı/karaçalı, (Anakara/Nallıhan, Edirne, Kırşehir), çalı dikeni/sincan dikeni/kara diken (Edirne, Kırklareli, Kırşehir), çam ağacı (Ankara, Afyon) çam dalı (Tokat), çam kozalağı (Ankara), çatal badem (Kastamonu), çan çiçeği (Antalya), çardak gülü (Ankara, Afyon, Eskişehir, Konya), çarkıfelek/çeşmezen (Çanakkale, Edirne, Kırklareli, Konya, İstanbul, Tokat), çayır çimen/filize (Adana, Ankara, Balıkesir, Konya), çınar ağacı (Samsun), çıtır/çıtırık gülü (Konya, Tokat), çiçek (Afyon/Emirdağ, İzmir), çiçek buketi (Eskişehir), çift badem (Ankara/Nallıhan), çift filiz (Adana), çiğdem (Balıkesir, Tokat, Sakarya), çilek (Ankara, Antalya, Elazığ, Kahraman Maraş, Konya, Tokat), çilekli (Niğde, İçel), çilekli kızılcık (Bolu), çimde nergis (Aydın), çörek otu (İçel, Kütahya), dağ çileği (Afyon, Ankara, Uşak, Isparta, Kastamonu), darı (Samsun), darı püskülü (Adana, Ankara, İçel, Uşak), darı sapı (Adana), dikenli dal (Sivas), domates (Adana, Afyon), domates çiçeği (Antalya, Adana, Kastamonu, Tokat), dut (Adana, Ankara/Nallıhan, Kastamonu, Konya, Manisa, Adana, Tekirdağ, İçel), dutlu (Adana), dut püskülü (Yozgat), eğrelti/eğrelti otu (Adana, Ankara, Samsun), elma (Adana, Amasya), elma çiçeği (Ankara/Nallıhan, Amasya, Bayburt, Bolu, Konya), erikli (Samsun), elma dilimi (Sivas/Zara), elma kapağı (Sivas/Zara), erik çiçeği (Afyon, Sakarya), fesleğen (İçel), fındıklı (İçel), fıstık (Afyon, Adana), fıstık çiçeği (İçel), Fil bahri çiçeği (Tokat), filiz (Afyon), Frenk elması (Erzurum), gabak/kabak (İçel, Kütahya), ful/fulya çiçeği (İçel, Konya), gelin çiçeği (Adana, İçel), gonca (Konya, Tokat), goncalı gül (Isparta, Konya, Tokat), gül (Adana, Afyon, Burdur, Eskişehir, Manisa, Muğla, Niğde, Isparta, İçel, İzmir, Kastamonu, Kayseri, Konya, Kütahya, Sivas, Tokat), gül ağacı (İstanbul), gül goncası (Konya, Tokat), göbekli gül (Denizli), güllü (Ordu), haşhaş tohumu (Afyon), hanımeli (Kastamonu, Konya, Tokat), hanımeli gelincik (Ankara), hayat ağacı-eğrelti otu (Afyon, Antalya, Bolu, Kırşehir, Konya, Samsun, Sivas), hercai (Balıkesir, Elazığ, Konya, İçel), hercai menekşe (Aydın, Bolu, Isparta, Kastamonu, Konya), hıyar çiçeği (İçel), ıtır (Çorum), inci gülü (İçel), incir yaprağı (Kastamonu), İzmir çiçekleri (İzmir), Japon gülü (Denizli, İçel), kabak çiçeği (Balıkesir, Bolu, İçel, Tokat), kadeh çiçeği (Ankara), kadife çiçeği (Ankara,*

İzmir, Tokat), kadife gülü (Adana), Tokat), kadife gül (Adana, Konya, Gaziantep), kahve çiçeği (İçel), kaktüs (Manisa), kandil çiçeği (Kütahya), kar çiçeği (Antalya), karadut (İçel; Afyon, Adana), kara üzüm (Ankara, İstanbul), karanfil (Ankara/Nallıhan, Adana, Afyon, Aydın, Balıkesir, İzmir, Kastamonu, Kütahya, Konya, Tekirdağ, Tokat), karanfilli (Samsun), kardelen (İzmir), katmerli beş yaprak (Aydın), katmerli yıldız (Konya, Tokat), kır menekşesi (Tokat), kızılcık (Elazığ, İçel, Manisa, Sakarya, Tokat), kızılcık-sarmaşık (Ankara/Nallıhan, Eskişehir), kardelen (İzmir), karnabahar (İstanbul), karpuz (Konya), karpuz dilimi (İçel), karpuzlu (İçel, Niğde), Kasımpatı çiçeği (Kütahya), kat kat papatya (Tokat), katmerli gül (Afyon, Elazığ, Eskişehir, Konya, Tokat, Uşak), katmerli papatya (Ankara), kır çiçeği (Adana, İstanbul, Eskişehir, Van), kır gülü (Balıkesir), kır papatyası (İçel), kızılcık (Kütahya), kiraz çiçeği (Zonguldak), kiraz (Ankara/Nallıhan, Bolu, Isparta, İçel), kirazlı (Adana), kozalak (İzmir), krizantem (Ankara, Tokat), koruk (Yozgat, İçel), kuşburnu (Antalya), küpe (Adana, Bolu, Kahraman Maraş), küpeli (Ankara, Afyon, Eskişehir, İçel, Kastamonu, Konya, Kütahya, Samsun), kütüle/dağ çiçeği (Mersin), lale (Eskişehir), laleler (Samsun), laleli, (Afyon), lale bahçesi (Antalya), leylak (Konya, Tokat), leylaklı (Samsun), limon (Bolu), limon çiçeği (Adana, Elazığ), Mart yaprağı (Niğde), marul (Antalya, Bolu), marul göbeği (Adana), mavi sümbül (Samsun), maydanoz (Tokat), menekşe (Ankara/Nallıhan, Bolu, Kastamonu, Kütahya, Tokat, Samsun), meşale (Ankara), Meşe yaprağı (Kastamonu), mısır (Ankara/Nallıhan, Kastamonu), mimoza (Antalya, Kastamonu, Tekirdağ), mine çiçeği (Ankara, Antalya, Bayburt, Ordu, Sakarya), mineli (Samsun), mor salkım (Ankara, Tokat), mor salkımlı (Eskişehir), mum çiçeği (Adana, Ankara, İçel, Konya, Kütahya), narçiçeği (Adana, Gaziantep, İzmir), narlı (Antalya, İzmir), nar tanesi (Ankara, Trabzon), nergis (İçel, Muğla), nohut filizi (Uşak), nünüklü (Mersin), on bir ay gülü (Manisa), ortanca (Afyon, Isparta), papatya (Adana, Ankara, Afyon, Eskişehir, Edirne, İçel, Niğde, Konya, Ordu), papatya yıldızı (Afyon), patlıcan (Tokat), patlıcan çiçeği (Kastamonu), pelit yaprağı (Tokat), pembe güllü (Adana, Konya), pervane (Ankara, Konya), peygamber çiçeği (Kastamonu, Tokat), portakal (Adana, Bolu), portakal çiçeği (Antalya, Adana, Muğla), saat çiçeği (Adana), salkım söğüt (İçel), saray sarmaşığı (Kütahya), sardunya çiçeği (Niğde), sarıpapatya (Afyon), sarmaşık (Ankara/Nallıhan, İçel, Niğde), sarmaşık gülü (Konya, İçel, Isparta, Bolu), selvi (Adana, İstanbul), selvi karanfil (Eskişehir), söğüt yaprağı (Manisa), sultan gülü (İzmir), sultan sarmaşık (Afyon), sümbül (Kütahya), sümbüllü (İzmir), şebboy (Elazığ), şeftali (Kütahya), şeftali çiçeği (Niğde, Sivas), sümbül (Ankara, Kastamonu, Konya, Tokat), tere (Samsun), tevruzi gül (Elazığ), tohum püskülü (Ankara), Tokat çiçeği (Tokat), top çiçeği (Sivas), üç gül/üç güllü (Ankara, İçel, İstanbul, Niğde), üçlü nergis (Tokat), üzüm (Ankara/Nallıhan, Bolu), üzümlü (Adana, Ankara, İzmir, Tekirdağ), üzüm salkımı (Bayburt, Adana, Antalya), vişne (Ordu), vidin karanfili (Ankara/Nallıhan), vişne dalı (Uşak), yaban gülü (Bayburt, Gaziantep, Konya, Kütahya, Tokat), yaban nergisi (Tokat), yabani karanfilli (Ankara), yalancı biber (Ankara/Nallıhan), yalancı sarmaşık (Ankara/Nallıhan), yan karanfil (Kastamonu), yapma çiçek (İstanbul), yaprak (Afyon, İçel), yapraklı yonca (Yozgat), yasemin (Adana), yassı menekşe (Kütahya), yayla çiçeği (Samsun), yedi dağın çiçeği (Samsun), yedi dağın gülü (Kütahya, Manisa), yedi veren gülü (Konya), yıldız çiçeği (Ankara, Bolu, Kastamonu, Konya, Eskişehir, Tokat), yonca (Adana, Ankara, Çankırı), zambak (Tokat), zaval (Tokat), zembil çiçeği (İçel, Tokat).

İsmini nesnelerden alan motif isimleri: *Anahtar (Emirdağ), at nalı (Afyon, Sivas), bahçe kapısı (Samsun), balon (Ankara/Nallıhan), basma (Sivas), berber aynası (Elazığ), bıçkır/diş/tarak (Antalya, Emirdağ, Konya, Malatya, Uşak), bilezik (Afyon), bindallı (Sivas), birman (Manisa), bohça köşesi (İstanbul), cübeden başlığı (Konya/Sarayönü), çadır (Kastamonu), çan (Ankara, Kastamonu), çark (Aydın, Konya), çaput/çaputlu (Adana, Bolu, Konya, Kütahya, Manisa), çelenk (İçel, İstanbul), çelik (Denizli), çember (Manisa), çengel/burnu eğri (Elazığ, Kayseri, Konya, Sivas), demet (Antalya), demlik (Kastamonu), dolgu (İçel), dönme dolap (İçel, Konya, Kütahya), düğme (Ankara, Elazığ), düğmeli (Niğde), elicek-elcek-eldiven (Konya/Bozkır, Van), emzik (Kastamonu), fener (İçel), fiyonk (Elazığ), gaz lambası (Isparta), gerdanlık (Afyon, Adana, İçel, Konya), gıldır-patiska*

(Burdur, Karaman, Kütahya), gümüş tabak (Antalya), halka (Afyon), havlu (İstanbul), halkalar (Ankara), hükümet düğmesi (Mersin), inci gerdanlık (Denizli), incili (Niğde), ipek kozası (İstanbul), kafes (Sivas), kanatlı kapı (Sivas), kara kazan (Antalya), kazan kulpu (Kastamonu), kesme şeker (Kastamonu), kılıç (Elazığ), kilit (Sivas), kiraz sepeti (İçel), koza (Ankara, Afyon, Antalya), köprü (Tokat), kurdele/kurdela (İçel, Manisa), kuyu kovaları (Sivas), madalyon (Kastamonu), mendil (Kastamonu), merdiven (Sivas), mezar taşı (İçel, Konya), minare (Kastamonu), mor saksı (İzmir), mumlu şamdan (Bolu), muska (Sivas), nacak (Sivas), nazarlık (Tokat), nikâh sepeti (Elazığ), oyalı mendil (Kastamonu), paçalık (Samsun), paket taşı (Afyon), pamuk (Trabzon), peksimet (Sivas), perde (Sivas), perde saçağı (İçel), pervane (İçel, Sivas), püskül (Adana, Konya), rüzgârgülü (Burdur, Trabzon), saat zinciri (Sivas), sandıklı (Emirdağ), saçak (Bursa), sepet (İstanbul, Konya), serum (İçel), sepet (Adana, İçel, Niğde), söz sepeti (Ankara, Aydın), sultan sorgucu (İzmir), sultan tarağı (İçel), sütunlu (Adana), sütunlar (İzmir), şamdan (Kastamonu), tabak (Elazığ, Konya, Muğla), taç (İçel), tavalı taslı (Konya/Sarayönü), tayyare/teyyare (Ankara/Nallıhan, Konya), tekerlek (Ankara), tesbih (İçel), testere (Sivas), testere dişi (Ordu), uçak (Afyon), üzerlik (Konya), vantilatör (İçel), vazo (Antalya), yelpaze (Adana, Afyon, Antalya, Amasya, Isparta, İçel, Niğde, Tekirdağ), yüksük taşı (İçel).

İsmini mekânlardan alan motifler: *Adana yolları (Afyon), Ankara kalesi (Ankara), asma köprü (Konya), bizim diyar (Kayseri), Boğaz köprüsü (İstanbul), Çamaç köy (Samsun), Çamlıca'da üç güzel (Eskişehir), Çankaya köşkü (Kütahya), Fenerbahçe (İstanbul), Galatasaray (İçel), haneli (Konya), Hatip köy (Samsun), has bahçe (Ankara), kemer hisar örneği (İstanbul), kervan yolu (Kastamonu), Kıbrıslı (Niğde), kuşlu bahçe (Konya), kutlu kent (Samsun), laleli (İstanbul), mıh tepesi (Kastamonu), otel odası (Mersin), üzümlü tren yolu (Manisa), yazılı cami (İstanbul), yılanlı bahçe/yılanlı bağ (Konya).*

İsmini izlenim ve duygulardan alan motifler: *Abese- asık surat- muhabbet (Erzurum, Kastamonu, Sivas), akıl fikir (İçel), anaç (İzmir), analı-kızlı (Ankara, Antalya, Konya), asalet (Ankara), asi güzel (Eskişehir), âşık-sarmaş dolaş (Emirdağ), aşk merdiveni (Antalya, Bayburt, Çorum, Denizli, İzmir, Manisa), aşk zinciri (Antalya), baş tacı (Ankara), bereket (Konya), bir damla (Tokat), cici kız/kızlar (Kütahya), cilveli (Kastamonu), coşturan (İçel), çark güzeli (Tokat), çetin ceviz (Sivas), çıtkırıldım (Ankara), çiçeklim (Trabzon), dargın (İzmir), dedikodu (Hakkâri), deli yürek (Kastamonu), dertli (Sivas), el ele (Denizli), esrarlı (Sivas), gecesefası (Kastamonu), gelin övdüren (Sivas), gönül çengeli (Sivas), gönül kilidi (Sivas), gül dikene darıldı (Eskişehir), gülmelik (Adana), güzel (Antalya), hey yârim (Kastamonu), hüzünlü lale (Ankara), iki kardeş (Ankara), karanfil oylum oylum (İzmir), karanfilli yârim (Samsun), kibar gelin (Tokat), küs kardeşler (Malatya), küskünler (İzmir), meraklı (Eskişehir), muhabbet (Kastamonu), nazlı (İzmir), nazlı çiçeğim (Eskişehir), neşeli (Afyon), nur topu (İzmir), öksüz kız (Malatya), özlem kuşu (Eskişehir), pasaklı kız (İçel), püsküllü bela (Afyon, Balıkesir, Eskişehir, İçel, Manisa), sade güzel (Ankara/Nallıhan), sefil asker (Adana), sen (Ankara), sevda yolu (Kayseri), sevgi yolu (Ankara), telaşeli (Bolu), uslu karanfil (Konya), yeşil dünyam (Eskişehir), zengin (Afyon, İçel).*

İsmini hikâye, öykü, olay/eylemlerden alarak anlam yüklenen motif isimleri: *Açık oturum (Kütahya), ah gönül (Çankırı), altmış akıl yetmiş fikir (Mersin), aman felek (Çankırı), aşk kapıda (Erzurum), aşkın dikenli yolu (Bayburt), Aşk üçgeni (Kütahya), aşk yolu akıl ister (Sivas), ay doğmuş (İstanbul), baş başa (Kilis, Tarsus, Tozgat), bir avuç altın-bir top inci, (Konya), bülbül dala kondu (Elazığ), çiftlik sattıran (Ankara, Manisa), el ele (Denizli, Kastamonu, eli mektuplu (Sivas), ellem sellem-ehlen sehlen (Van), elti eltiye karşı/elti eltiye küstü/elti eltiye düştü (İçel, Konya, Niğde), elti eltiye yan bakar (Kırşehir), gün batımı (Samsun), komşular (İzmir), gül dalına konmuş bülbüller (Malatya), hanımefendi oturdu beyefendi kalktı (Nevşehir), hanım beye kol attı (Afyon), hanım sıkıldı bey sokuldu (Malatya), gidiyorum arkamdan gel (Sivas), gönlüm sende (İzmir), gözün kalmasın (Isparta), iki el bir baş (Elazığ), iki kardeşkanı (Konya), kalbimin kenetlenmesi (Ordu), kol kola*

(Konya), lale devri (Eskişehir), meclis kuruldu (Ankara), mektup götüren kuş (Konya), muradım/istek (Tokat), mutluluk kervanı (Eskişehir), pembe hayaller (İstanbul), sonsuz saadet (Eskişehir), yandım alamadım (Sivas), ana kız yolu (Sivas), selvi kuşu ve karanfil (Eskişehir), nişan sabahı (İzmir), şen burma (Ankara), tiyatura/tiyatro (Kastamonu, İzmir), yandım vuramadım (Kars), yar ardımdan gel (Bolu), yar bana küstü (Manisa), yar yanımda (İzmir), yol kesen yavuklu (Sivas).

İsmini bir varlığın ya da kavramın özelliklerini anlatmak için o özellikleri eksiksiz olarak taşıyan başka bir şeyi örnek olarak gösterme/*benzetmeden alan motif isimleri:* *Ala boncuk (Karaman), altın diş (Konya), altın küpe (Konya), altıntop (Ankara), altıntoplar (İzmir), al yanak (Isparta), Arap (Manisa), Arap dili (Sivas), Arap dudağı (Adana), Arapsaçı (Eskişehir), armudi (Kayseri), asker şapkası (Konya), at goşturan (Artvin), ateş ve mineler (Eskişehir), ayna nakışı (Sivas), aynalı (Sivas), aynalı başlık/tozak (Kilis), ay nakışı (Sivas), baca demiri (Sivas), baklava (Sivas/Zara), baklava dilimi (Sivas/Şarkışla), balıksırtı (Sivas), bal kaymak (Sivas), bakan koltuğu (Afyon), başaklı (Samsun), bekâr biti (Sivas), benli oya (Mersin), beş kız bir oğlan (Erzurum), beş parmak (Konya, Kütahya, Uşak), bışkın bıyığı (İçel), bilyalı göbek (Karaman/Taşkale), bir alt-bir üst (Van), bisiklet tekeri (Mersin), boncuk (Sivas/ Şarkışla), bükme (Sivas), bülbül tükürüğü (Kastamonu, Konya), bülbül kafesi (İstanbul), bülbülyuvası (Sivas), camgöbeği (Kastamonu), ceviz kıynağı (Sivas), cıngıl mekik (Bayburt), cıngıllı göbek (Karaman/Taşkale), ciğer deldi (Kastamonu), cimcik (Kütahya), cin-cen (Emirdağ), civankaşı (Sivas), civanperçemi (Konya), çalma (Sivas), çakmak (Sivas), çark geminin kollusu (Sivas), çatlak kahve (Kastamonu), çekirdek (Sivas), çeşmeli (İzmir), çevre çiçek (Kastamonu), çıt çıt (Kastamonu), çıtrık (Tekirdağ), çiçek demeti (Eskişehir), çilli (Afyon, Niğde, Trabzon), çingene bohçası (İzmir), çintemani (Ankara), çüşşüklü (Adana), damat bohçası (İçel), dansöz küpesi (Afyon, İçel), deli kıvrım (Sivas), deli yılan (Sivas), demet (Ankara), dik bıyık (Sivas), dilber salatası (Afyon), doktor gözlüğü (Kastamonu), doktor kalbi (Tokat), dolgu püskül (Ordu), döndürmeli (Trabzon), dört kız dört oğlan (Afyon), Dudu Bacı küpesi (Ankara), düldülbenet (Mersin), düz mekik (Konya), ebruli (Bayburt, Eskişehir, İstanbul), efe oyası (Aydın, Muğla), eflatunlu (Ankara), eğri ırmaklı muhallebi kaşığı (Kastamonu), el ele kızlar (Bayburt), Elbistan nakışı (Sivas), eli belinde (Konya, Kırşehir, Elazığ, Antalya), eli böğründe (Sivas), elma topu (Sivas), elmas küpe (Konya), embelli (Karaman/Taşkale), elmas küpe (Kastamonu), elma şakı (Konya/Bozkır), ergen bıyığı (Adana, İçel), ergen kâkülü (Sivas), fener alayı (Ankara), fes püskülü (Sivas), fincan içi (Sivas), fiyonklu dal (İstanbul), gelin bohçası (Afyon), gelin eli (İçel, Tokat), gelin kâkülü (Konya), gelin küpesi (Adana), gelinparmağı (Ankara, Adana, Tokat), gelin tacı (Afyon, Antalya, Bayburt, Niğde, Tekirdağ), gelin yüzü (Kastamonu), göz boncuğu (İzmir), göz göz (Van), gümüşi (İzmir), göçmen (Kütahya), gölük su (Karaman), gönül kahvesi (Tekirdağ), gül bezek (Adana), gül deste (Konya), halkalı (Ankara), hançerli (Samsun), hanım çantası (Adana, Ankara, Afyon, İçel, Konya, Niğde), hanımgöbeği (Tokat), hanım küpesi (Adana, Balıkesir), hanımparmağı (Kastamonu), harem (İzmir), hatun (İzmir), hatun parmağı (Tokat), hobu parası (Kastamonu), hünkâr kurnası (Bolu), göllü (Sivas), gönül bağı (Ankara), gül sepeti (İzmir), güveyli (Sivas), ıpıl (Sivas), ibrikli (Samsun), ikizler (İzmir), ipekli bel (Çorum), kâküllü/kahküllü (Niğde, Sivas/ Şarkışla), kalemli (Kütahya), karanfilli yar (Ankara), karnıyarık (Bolu), kar tanesi (Sivas), kartopu (Sivas), kasap (İçel), kaş-göz (Adana, İçel, Uşak), kâtip defteri (Kastamonu), kaynana (Afyon), kaynanadili (Niğde), kaynana yumruğu (Manisa), kedi izi (Konya), kervan (Kastamonu), kestane (Sivas), kâtip cimciği (Sivas), kırçıllı (İçel), kıvrım kıvrım (Ankara), kıvrım/kıvrımlı dal (Antalya), kız kalbi (Afyon), kirpik (İçel), kirpikli (Afyon, Tokat), koşan köpekler (Sivas), köşe motifi (İstanbul), kraliçe tacı (Kastamonu), kurt izi (Sivas), lalezar (Ankara), lira çeyreği (Sivas), mahkemeli (Kütahya), mantılı (Adana), mapushane (Sivas), mekikli (Adana), mektepli (Konya), menekşe çiti (Konya), meyve tabağı (Samsun), mezar taşı (Afyon, Konya), mine demeti (Eskişehir), nokta (Ankara), nuskalı/muskalı karanfil (Kahraman Maraş), onbaşı nişanı (Sivas), özen örneği (Sivas), padişah (Elazığ), palamutlar (Ankara), paralı (Konya), pıtraklı/pıtraklı (Karaman), polis yıldızı (Kastamonu), puan zinciri (Ankara), pudralı kız (Konya), pullu göbek (Niğde), pullu sokak (Manisa),*

pul pul sarhoş bacağı (Kütahya), saç bağı (Emirdağ, Sivas), saksıda çiçek (Denizli, Eskişehir), saksıdaki laleler (Eskişehir), salkım (İstanbul), salkım saçak (Afyon), samsa (Kastamonu), sarayın sümbülü (Eskişehir), saray süpürgesi (Ankara/Nallıhan Kahraman Maraş, Afyon), sarhoş bıyığı/horoz dıdığı (İbiği) (Kastamonu), sarhoş yolu (Adana, Afyon, Ankara, İçel), sarılık (İstanbul), sarmal yol (İçel), su böreği (Sivas), sutaşı (Afyon), subay cimciği (Kütahya), subay sırması (Konya, Afyon, Edirne, Niğde, Sivas), sultan tacı (Ankara), sülüklü (Sivas), süpürge (İzmir, Samsun, Erzurum, Manisa), süpürgeli ondüle/öndüle (Kastamonu), sürmeli göz (Afyon), süt dişi (Afyon), şal desenli (İstanbul), şaş göz (Adana), şeker sepeti (Kastamonu), şıkırdım (Adana), tabakta çiçekler (İstanbul), ters (Sivas), tetikli (Sivas), tırnaklı (Antalya), tonton ailesi (Kütahya), topal gül (Karaman), topak ala (Konya/Bozkır), top top (Afyon, Uşak), torlu (Adana), tren tekeri (Afyon), tren yolu (Afyon, Bayburt, Elazığ, Manisa), töngel (Sivas), Türkan Şoray Küpesi (Adana, Yozgat), Türkan Şoray göbeği (Niğde) Türkan Şoray kirpiği (Konya), Türkmen küfesi (Sivas), üçayak (Ankara), üç göz (Adana, Ankara, İçel), üç kuyular (Adana), üç lokum (Kırşehir), üçlü demet (Çorum), üç oda bir salon (İçel), üç parmak (Ankara, İçel), yaba (Sivas), yakut (İçel), yan (Antalya, İçel), yan komşu (Niğde), yan yeritme (Sivas), yılan eğrisi (Sivas), yürek (Kütahya, Konya) yürekli (Konya), zampara bıyığı (Sivas), zengin kemeri (İçel), zengin kızı (İçel), zengin salatası (Adana, Afyon, İçel, Samsun), vazoda açan çiçekler (Eskişehir, İstanbul), vitrin güzeli (Afyon), vezir köprüsü (Kastamonu), yandan çarklı (İçel), yan yana (Bayburt, Tekirdağ), yaver düğmesi (Kastamonu), yavruağzı (İzmir), yeşil çember (Ankara), yürekli (Adana), Zeki Müren kirpiği (Ordu), Zeki Müren kaşı gözü (Afyon), Zeki Müren göbeği (Bolu, Konya), zembilli (Adana), zengin penceresi (Kastamonu), zig-zag/zig-zaglı (Bayburt, Niğde), zilli maşa (Konya).

İsmini doğa unsurları ve doğa olaylarından alan motif isimleri: *Afat (Konya), bağ bozumu (Eskişehir), bahar coşkusu (Ankara), balık su (Karaman), çevre (İstanbul), çoban yıldızı (Afyon), darı pınarı (İçel),deli ırmak (Kastamonu), denizlerde balık (Ankara), denizde dalga (Afyon, Niğde), eğri ırmak (Kastamonu), engel çayırları (Ordu), gökte yıldız (Ankara, Kütahya), gün doğdu (Eskişehir), güneş bağı (Kastamonu), güneşli eğri ırmak (Kastamonu), hoş geldin bahar (Eskişehir), kartopu (Trabzon), kutlu suyu (Sivas) meltem (Eskişehir), peyzaj (İstanbul), sıra selviler (Yozgat), şafak yıldızı (Afyon), tanyeli (Eskişehir), yıldız-yıldızlı (Adana, Antalya, İçel, Niğde, Samsun, Tokat).*

İsmini kişi adları ve rumuzlardan alan motifler: *Celile (İzmir), cimcime (İçel), Ecevit (Manisa), Emine (İçel), Duriye (İzmir), Maviş (İzmir), Pakize (Afyon), Yahya Paşa (Kastamonu), zilli Zarife (İçel).*

SONUÇ

Yüzyıllardır ataerkil aile içerisinde geleneklerine bağlı olarak yaşayan Anadolu kadını, açıklamakta güçlük çektiği, çekindiği, dile dökemediği bazı duygu ve düşüncelerini, kişiliklerini, istek ve arzularını el sanatları kapsamında değerlendirilen ürünler üzerinde göstermiştir. Bu çerçevede ele alınan çeyizlerde gözlenen motiflerdeki dil zenginliği dünya görüşünün, zevkin ve yaratma gücünün somut kavramlarla ölümsüzleştiği bir duygu, düşünce ve hayal dünyası haline gelmiştir. Anadolu kadınları yüzyıllardır dilinin düğümlendiği zamanlarda kelimesiz bir şekilde duygularını anlatmışlardır. Söz konusu anlatımlarda doğal, çevresel ve duygusal etmenler birer esin kaynağı olarak görsel nesnelere dönüşerek iletişim kurmanın en kısa ve en etkili yolu olmuştur.

Çalışma kapsamında derlenen motifler natüralist ve anti natüralist bir üslupla biçimlendirilerek çeşitli anlamlara gönderme yapmaktadırlar. Temelde simge ve imge fonksiyonları bakımından ikiye ayırabileceğimiz motifler doğrudan ve dolaylı olarak "bir hikâye unsuru" biçimindedirler. Konu, şekil ve anlatım bakımından bitkisel, figürlü, nesnel ve imgesel bir yaklaşım benimsendiği görülmektedir.

Motifler;

- doğa, çevre, mekân, figür ve nesnelerin dikkatle gözlemlenmesi sonucu doğrudan aktarım yapılarak natüralist bir tavırla,
- doğa, çevre, mekân, figür ve nesnelerin dikkatle gözlemlenmesi sonucu benzetme ve benzetilmeden yola çıkarak natüralist ve anti natüralist bir tavırla,
- çevre-mekân-nesne-figür ilişkisi ile birlikte gelenekler, adetler, duygu ve düşüncelerin harmanlanarak soyut bir kavramı somutlaştıran ya da tam tersi karakterde olan sürrealist bir tavırla,
- figür-nesne-duygu-düşünce-olaylar örgüsü içinde aşk, hüzün, güzellik, kıskançlık vb. gibi duyguları ön plana çıkaran melankolik bir tavırla,
- tabiat unsurlarının insanlar için bereket ve kaynağı olduğu inancı ile realist bir tavırla,
- figür-nesne-doğa-mekân arasındaki hikayeci ilişkiyi ait olduğu toplumun konuşma dilinde görülen söyleyiş farklarına göre yöresel bir tavırla biçimlendirilmiştir.

Kullanılan motiflerin; sözlü kültür ortamında *sözsüz iletişim sistemi* haline gelerek bireylerin düşünce yapıları, yaklaşımları ve davranışları içinde yaşadıkları yöreye dayalı olarak söyleyiş farkları ile şekillendirdikleri belirlenmiştir. Motiflerin bir göstergebilim aracı olarak kullanıldığı göz önüne alındığında, çeyiz kapsamında süslenme ve dış çevreyi güzelleştirme çabasının sadece fiziksel ihtiyaçları değil, aynı zamanda psikolojik beklentileri de karşıladığı ortaya çıkmaktadır. Motiflerin çoğunun gerçekçi bir anlam taşımasının yanında bazı motiflerin de **insan, bitki, hayvan ve nesne gibi** belli karakterler çevresinde gelişen duygu, düşünce ve eylemlere hikâyeci ve imgesel bir anlam kazandırması dikkat çekicidir. Bu tavır; doğum, yaşam, ölüm üçlemi çevresinde gelişerek insan, hayvan ve nesne ilişkilerinde beliren sosyal ve duygusal bağları düzenleyen bir araç haline gelmiştir.

Sınırlı bir makale kapsamı içinde ele alınan çalışma konusunun mikro düzeyde çeyiz kültürü, makro düzeyde halk kültürü bakımından hâlâ canlılığını koruduğu görülmektedir. Zamanın gelişim ve değişimleri bu sözsüz iletişim hazinesinin ait olduğu kültürel zemini de etkilemeye başlamıştır. Artistik ve folklorik bir hazine niteliğinde olan anlam yüklü motifler duygusal, sosyal ve kültürel kodları ile zengin bir sözlü kültür yelpazesi ortaya koymaktadırlar. Söz konusu motifler sözlü kültür ortamının gösterge ve sembolleri olarak kapsamlı araştırmalar ve sürdürülebilirlik projeleri ile yeniden bir aktarım aracı olmayı beklemektedirler.

KAYNAKÇA

Abdülazîm ed-Dîb (1993). "Çeyiz". *İslam Ansiklopedisi*. C. 8. Ankara: 296-297.

Akkuş Yiğit, Fatma (2015). "Memlûkler'de Evlilik Hazırlıkları". *Türkiyat Mecmuası*. C.25/ Bahar. Ankara:331-351.

Akova, Sibel (2016). "Kültürlerarası İletişim Ve Kültür Farkındalığı Yaratma: Yerelden Küresel Belediyecilik Diyaloğuna, İstanbul Maltepe Belediyesi Örneklemi". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Yıl: 4. Sayı: 26. Mart. 416-428.

Akpınarlı, H.F., Kurt G. (2016) "Kahramanmaraş Çeyiz Geleneğinde El Sanatlarının Yeri ve Önemi". *Halk Kültüründe Aile Uluslararası Sempozyumu*. 25-27 Mart 2016. Edirne.

Barışta, H. Örcün (2003). "Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Halk Plastik Sanatlarında Sivas Çorapları". *Cumhuriyetin 80. Yılında Sivas Sempozyumu*. 15-17 Mayıs. Sivas: 631-639.

---------- (1986). "Türk El Sanatlarında El Örgüsü Çoraplar". *Erdem AKM Dergisi*. Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi. S.6. C.2. Eylül. Ankara:867-886.

---------- (1992). "Karaman Taşkale Dokumacılığı". *Türk Halk Kültürü Araştırmaları*. Ankara:1-13.

---------- (1988). "Kastamonu'da Yazmacılık". *Erdem AKM Dergisi.*Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi. C. 4. S.10. Aralık. Ankara:195-210.

---------- (1985). "XX. Yüzyıl Türk Oyalarında Seçilen Belli Başlı Konular, Gözlenen Estetik Değerler ve Plastik Özellikler". *Milletlerarası Türk Folkloru ve Halk Edebiyatında Yeni Görüşler I*. Ankara: Güven Matbaası. 231-243.

Delibaş, Selma (1988). "Behice Sultan'ın Çeyizi ve Muhallefatı". *Topkapı Sarayı Müzesi: Yıllık-3*. İstanbul: 63-104.

Ercilasun, A. Bircan (2013). *Türk Dili Tarihi/Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla.* İstanbul.

Gürsoy, Naskali, Emine ve Koç, Aylin (2007). *Kültür Tarihimizde Çeyiz*. İstanbul.

Halkbilim Terimleri Sözlüğü (1978). Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.

Kademoğlu, Osman (1999). *Çeyiz Sandığı*. İstanbul.

Kâşgarlı Mahmud. (2006). *Divanü Lûgati't-Türk*. (Çev. Besim Atalay). Cilt I-IV, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.

Mackerras, Colin (1972). *The Uighur Empire. According to the T'ang Dynastic Histories. A Study in Sino-Uighur Relations 744-840. Canberra*: Australian National University Press.

Nas, Emine (2012). "Konya Yöresi El Sanatlarında Anlam Yüklü Motiflerin Halk Diline Yansıması". *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic.* Volume 7/1 Winter. Ankara:1619-1633.

Nutku, Özdemir (1972). *IV Mehmed' in Edirne Şenliği 1675*. Ankara.

Onuk, Taciser, Akpınarlı, H.Feriha. (2004) "El sanatları İmgelerinde Nevruz " *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi.* Atatürk Kültür Merkezi Yayınları. Ankara: 139-145.

----------(2005). "Cumhuriyetten Günümüze El Sanatlarının Doğuşu, Gelişimi,Sosyal,Kültürel,Eğitim ve Ekonomi İlişkileri Bakımından Bugünkü Durumu ve Geleceği". *V. Türk Kültürü Kongresi. El Sanatları.* C. XIII. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları. Ankara: 34-40.

---------- (2011) "Balkan Ülkelerinde Çeyiz Geleneği". *IV. Uluslararası Güney –Doğu Avrupa Türkolojisi Sempozyumu Bildirileri*. Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi Yayını. Prizen: s.1097-1100.

Onuk, Taciser, Akpınarlı, H. Feriha, Temel, Melek. (2015) "İğne Oyalarında Motiflerin Dili". *Altmış Akıl Yetmiş Fikir* (Türk Kültürü üzerine makale bildiri ve konuşmalar) Kültür Ajans Yayınları:281 ISBN:978-605-325-061-6. Ankara: 254-276.

Ögel, Bahaeddin (1988). *Türk Kültürünün Gelişme Çağları.* İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay.

Ögel, Bahaeddin (1988). *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*. (Genişletilmiş 3. Baskı). İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları: 46.

Özbel, Kenan (1976). *Türk Köylü Çorapları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.

---------- (1945). *Anadolu Çorapları (El Sanatları I),* Ankara: CHP Halkevleri Bürosu.

Sami Şemseddin (2013). *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Kapı Yay.

Sarı, İbrahim (2016). *Türkün Ahlakı*. Antalya.

Sarı, İbrahim (2017). *Türk Kültürünün Tarihi ve Tanımı*. Antalya.

Soydan, Serpil (2013). Derleme Sözlüğünde Dokumacılık Mesleği İle İlgili Söz Varlığı, *Turkish Studies, - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/4 Spring. ANKARA:1287-1303,

Kaynak Kişiler

Anakadın Akgüneş 1965/Bozkır-Konya, Anakız Gürbüz 1950/Konya, Asiye Köymen 1948/Afyon, Asude Öksüz 1968/Niğde, Azime Balcı 1963/Yozgat, Atiye Akdoğan 1944/Karapınar-Konya, Ayşe Tuğyan 1976/Çumra_Konya, Ayşe Batmaz 1967/Bolu, Ayşedudu Palaz 1951/Doğanhisar-Konya, Cennet Yayla 1965/Konya, Düriye Kolcu 1949/Trabzon, Emet Şahin 1971/Sille-Konya, Emine Urlu 1967/Ordu, Fadim Tat 1950/Konya, Fadime Yazar 1954/Karapınar-Konya, Fahriye Köymen 1945/Isparta, Fahriye Top 1930/Bozkır-Konya, Fatma Büyükmantıcı 1969/Konya, Fatma Gölcük 1950/Konya, Fadimana Gözcek, 1954/Kayseri, Gülsüm İdacıoğlu 1920/Konya, Gülay İşmen 1951/Eskişehir, Hasibe Ortaç 1954/Adana, Hatice Tuncer, 1958/Sille-Konya, Hatice, Pektaş, 1943/Malatya, Hüsniye Koçyiğit 1960/Konya, Kezban Gül, 1966/Konya, Kezban Uçar 1962/Antalya, Latife Aksöz 1975/Karapınar-Konya, Metanet Uyar 1947/Çorum, Medine Alakış, 1952/Sivas, Medine Uğurlu, 1966/Güneydere Köyü-Konya, Melahat Tuncer 1935/Konya, Nevin Dumaniç 1970/Konya, Nuran Tuncer, 1946/Çumra-Konya Nurcihan Kundu 1963/Diyarbakır, Sabahat Gederef, 1954/Konya, Samiye Alp 1954/Sarayönü-Konya, Seher İyişirin 1942/Konya, Sultan Bahçı 1963/İçel 1963, Şerife Bağcı 1926/Sille-Konya, Şerife Uçar 1952/Konya, Şerife Gül 1941/Kastamonu, Ulviye Bozlıca 1956, Manisa, Sevim Özsoy 1968/İzmir, Sevgi Başören 1962/Bayburt, Şakire Üzümlü 1955/Elazığ; Şükran Aydemir 1956/ Sivas/Zara.